

Forensisch welzijnswerk en de strafrechtsbedeling.

Een thematische verkenning binnen en overheen de muren van de Vlaamse justitiehuisen

BART CLAES^a
 DIRK BAMELIS^b
 LEO VAN GARSSE^c
 LIEVE BRADY^d
 THOMAS MAESELE^e
 NICOLE VETTENBURG^f

Panopticon, 39 (2), 97-107
 © 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | March 2018

- a Lector, Expertisecentrum Veiligheid, Avans Hogeschool
- b Teambegeleider, CAW Oost-Vlaanderen
- c Oud-herstelbemiddelaar
- d Docent Sociale Pedagogiek, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent.
- e Stafmedewerker, OCMW Gent en Lector, Vakgroep Sociaal Werk, Hogeschool Gent.
- f Emeritus professor, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent (corresp.: nicole.vettenburg@ugent.be)

1. INLEIDING

In 1985 pakte de toenmalige Vlaamse Regering uit met een erkenningsbesluit van 'Diensten voor forensische welzijnszorg'. Het was een structureel antwoord op een welzijnswerk dat de missie en doelen van justitie volgde. 'Forensisch welzijnswerk' was een geuzennaam voor een welzijnsbenadering met een nadrukkelijk kritische opstelling tegenover de strafrechtsbedeling en de beoogde doelen van justitie. De laatste dertig jaar groeide er een vorm van verstandhouding tussen de strafrechtsbedeling en het welzijnswerk. Beide zijn actief op hun eigen domein, met eigen organisaties en werkvormen. Het welzijnswerk krijgt een plaats bij de Gemeenschappen, opvolging/controle en toezicht bij justitie.

Met de zesde staatshervorming, met onder meer de inkanteling van de Vlaamse justitiehuisen, schuiven deze domeinen in elkaar en komen beide onder de Vlaamse paraplu. Momenteel wordt druk gesleuteld aan een Vlaams decreet op de justitiehuisen. Maar wat betekent dat voor het forensische welzijnswerk en zijn kritische benadering tegenover de strafrechtsbedeling? Waren de discussies van de voorbije jaren over de rol van het forensische welzijnswerk een maat voor niets, of krijgen ze nu finaal gehoor in een nieuwe (beleids)aanpak? Zijn we getuige van de begrafenis dan wel de volwassenwording van het forensisch welzijnswerk?

Kortom, stof genoeg om dieper in te gaan op de relatie tussen het forensisch welzijnswerk en de strafrechtsbedeling, met de Vlaamse justitiehuisen als insteek. Vooral beleidsmakers, politici en academici spreken zich de afgelopen maanden en jaren uit over de richting van dit welzijnswerk, binnen of naast de strafrechtsbedeling. De stem van de professional die dagelijks actief is op die raakpunten tussen welzijnswerk en de strafrechtsbedeling, blijft in

dit debat nog vaak afwezig. Vanuit de deelredactie Maatschappelijke Dienstverlening leek een rondetafelgesprek over deze thematiek een uitstekend forum te bieden om ook hun reflecties mee te nemen in het maatschappelijk debat. Het rondetafelgesprek op 14 december 2017 te Gent werd gevoerd rond drie subthema's: (1) de kritische functie van het forensisch welzijnswerk ten aanzien van de strafrechtsbedeling, (2) de opdracht van de reguliere diensten en hulpverlening aan justitiecliënten en (3) de toekomst van het forensisch welzijnswerk na de zesde staatshervorming. We nodigden praktijkwerkers uit die elk vanuit hun eigen expertise en perspectief werden uitgedaagd om te reflecteren over deze drie thema's. Onderstaande personen namen deel aan het rondetafelgesprek:

- Johan BOXSTAENS, docent en onderzoeker sociaal werk, Karel de Grote Hogeschool
- Kurt DE BACKER, stafmedewerker, SAM, Steunpunt Mens en Samenleving
- Hilde DE BOECK, personeelscoördinator, Moderator, forum voor herstelrecht en bemiddeling
- Jan DE WINTER, advocaat, Van Hende & Partners Gent
- Hans DOMINICUS, afdelingshoofd, afdeling Justitiehuizen, Vlaamse overheid
- Sara GOOSSENS, directeur, Justitiehuis Gent
- Wilfried MEYVIS, expert forensisch welzijnswerk
- Liesbeth NAESENS, docent opleiding sociaal werk, Odisee Hogeschool
- Jasminka POPPE, stafmedewerker, Armoede en sociaal beleid, Caritas Vlaanderen
- Katrien SMEETS, begeleider, gerechtelijk opgelegde hulpverlening en onthaalpunt partnergeweld, CAW Limburg
- Luc STAS, oud-directeur, gevangenis Gent
- Renzo VANHIE, maatschappelijk werker, project Perspectief activering van mensen met een drugproblematiek, OCMW Gent

2. DE KRITISCHE FUNCTIE VAN HET FORENSISCH WELZIJSWERK

Het eerste thema focust op de kritische functie van het forensisch welzijnswerk naar de strafrechtsbedeling. Slaagt het forensisch welzijnswerk er nog in om haar principiële autonomie te behouden ten aanzien van justitie. Vroeger ontstond het beeld dat het welzijnswerk van de Vlaamse Gemeenschap de problemen van justitiabelen vanuit een hulpverleningskader en welzijnsperspectief benaderden. Justitiële diensten zoals het justitiehuis deden dit vanuit een meer veiligheids- en risicobenadering. Met de inkanteling van de justitiehuizen bij Welzijn, Vlaamse Gemeenschap, lijkt dit onderscheid veel minder duidelijk. Wat is de rol, de functie en het kader van waaruit justitieassistenten hun opdrachten uitvoeren, en dus ook van de andere (welzijns)spelers in dit forensisch landschap? Verrichten justitieassistenten maatschappelijk werk? En doen ze dit onder mandaat van en voor justitie?

Luc Stas: Elke taak van een justitieassistent vertrekt in wezen vanuit een gerechtelijke opdracht. De return gaat ook terug naar die opdrachtgever, zoals de strafuitvoeringsrechtbank, een rechter of het parket. We stellen vast dat de justitieassistenten in regel maatschappelijke assistenten zijn. Er is niet gekozen voor informatici of bouwvallers. Het zijn maatschappelijke assistenten die hun opdracht vanuit die basisvorming en -houding uitvoeren.

Sara Goossens: Het klopt dat justitieassistenten werken onder mandaat van justitie, maar we werken niet voor justitie. We werken voor de justitiabele, om te voorkomen dat hij recidiveert en om de integratie in de maatschappij te verbeteren. Onze opdrachtgever, aan wie we rapporteren, geeft ons de kans om met die cliënt op weg te gaan.

Jan De Winter: Natuurlijk, justitieassistenten werken onder mandaat van justitie, maar ze mogen niet werken voor justitie. Anders zijn zij het verlengde van de procureur of de strafuitvoeringsrechtbank. Dan krijg je een te enge visie of kijk naar de justitiabele, waarbij men louter gaat beschrijven wat er fout loopt. Justitiabelen krijgen een hele resem voorwaarden en de verslagen van justitieassistenten zijn te vaak een rapportage. Zij zijn te beschrijvend en geven te weinig zicht op het overleg of de acties die gebeuren met andere hulpverleners. Ze hebben een rol die veel meer naar de hulpvrager gaat, degene die moet gevolgd worden, niet opnieuw vervolgd. Die vervolging is verleden tijd. Hun rapportage moet dan ook een volledig beeld van de justitiabele geven aan degene die moet oordelen. Het gaat over hoe de justitiabele zich gedraagt en functioneert onder die voorwaarden.

Johan Bokstaens: Voor mij heeft een justitieassistent niet alleen een opdracht uit te voeren onder mandaat van justitie. Van bij de start hield het concept van de justitiehuisen ook een soort van kritische laboratoriumfunctie in. Justitieassistenten werken niet alleen met justitiabelen op het individuele vlak, maar zijn ook gericht op het ontwikkelen van een structurele visie op wat criminaliteit is. Ik denk dat dit de laatste jaren is weggedaemd.

Hilde Deboeck: We hebben de afgelopen twee jaren de voorbereiding gehad rond het statuut en de nieuwe plaats van de justitiehuisen onder de Vlaamse Gemeenschap. Maar het is nog niet duidelijk waar de justitiehuisen zich op dit moment plaatsen in heel het welzijns- of justitieel landschap. Als je terugkijkt naar de oorspronkelijke opdracht van de justitiehuisen dan lag die veel ruimer dan het puur individueel op weg gaan met mensen. Ook stel ik me de vraag of termen als 'justitiabele' en 'recidive' nu een andere invulling krijgen na de inkanteling bij de Vlaamse Gemeenschap. Blijft ook die kritische functie over 'wat betekent criminaliteit in onze samenleving?' en 'wat zijn antwoorden daarop?' behouden? Blijft die stimulerende rol om het debat open te trekken vanuit hun dagelijkse praktijk nog bestaan? Of zien zij zich vooral als uitvoerders van mandaten in individuele trajecten van mensen?

Sara Goossens: Wij zitten in een traject naar een decreet voor de justitiehuisen waar we ons als justitiehuisen zullen positioneren. Door dit decreet kunnen we ons positioneren, wat we doen en hoe we ons verhouden ten opzichte van anderen. Dat decreet zal ook verduidelijken welke taken en opdrachten we zowel naar daders en slachtoffers op individueel vlak, als naar structureel werk, kunnen opnemen.

Hans Dominicus: Het decreet zal duidelijkheid geven maar daar zal ook niet alles in opgelost worden. En eerlijk gezegd, ik zou ook niet willen dat daar alles in opgelost wordt. Het is belangrijk dat we een kader hebben, maar ik denk dat visie, samenwerking en positionering vooral vanuit de justitiehuisen moeten komen. Justitiehuisen positioneren zich op het maatschappelijke veld vanuit hun mandaat en zijn dan, bij uitstek, het best geplaatst om dat mandaat ten aanzien van justitie en welzijn, op die brug, op dat kruispunt, te kunnen waarmaken. Dat is een unieke positie, hoe moeilijk dat die ook is, die ons onderscheidt van andere actoren binnen het veld. Vanuit die positie werken we niet alleen op individuele dossiers maar hebben we ook een faciliterende en ondersteunende rol naar het creëren van netwerken, brugfuncties, casuoverleg en het bijeenbrengen van partners in het veld. Type-rend voor het justitiehuis is niet alleen het werken op dat kruispunt, of onder mandaat van justitie, maar ook het verrichten van maatschappelijk werk. In die zin mag de omschrijving van maatschappelijk werk verruimd worden, en houdt zij ook in, onder mandaat, maatschappelijk werk naar justitiabelen verrichten.

Liesbeth NAESSENS: Uiteindelijk werken justitieassistenten voor hun cliënt, en worden ze gefinancierd vanuit Welzijn, Vlaamse Gemeenschap. Het maakt trouwens niet zoveel uit door wie ze gefinancierd worden. Het gaat over wat je doet in die functie of hoever die opdracht reikt en hoe je werkt vanuit het kader van maatschappelijk werk.

Johan BOXSTAENS: Als je kijkt naar wat er op papier staat over ‘maatschappelijk werk onder mandaat’ dan is dat niet zoveel en blijft dat beperkt tot een systemische invulling. Dat is een manier van kijken naar wat het maatschappelijk werk zou kunnen zijn, maar is zeker niet het maatschappelijk werk. Bovendien, als je dan naar de praktijk gaat kijken en met justitie-assistenten praat over wat ze doen, dan is dat beeld veel diffuser, meer eclecticisch. Dan zie ik toch vooral individueel werk en veel te weinig structureel werk. En die twee horen voor mij in maatschappelijk werk samen.

Kurt DE BACKER: De vraag is hoe de justitiabelen, de cliënten kijken naar het justitiehuis en of dit maatschappelijk werk is? Dat zal afhangen van welke concrete acties de justitieassistent onderneemt voor de justitiabele. En hoe ziet die justitiabele de rol van zijn justitieassistent?

Hans Dominicus: Door dat mandaat zijn justitieassistenten ook dikwijls de vaste waarde in het traject van de justitiabele. Wat maakt dat, ook als het moeilijk is en als andere actoren zich terugtrekken, de justitieassistent blijft. En de balans van de opdracht zal dan misschien wat meer naar het begeleidende, eerder dan naar het toezichthoudende overslaan. Ook onder die omstandigheden, blijft de justitieassistent nog altijd zoeken naar een oplossing voor de problemen waar de justitiabele mee zit in verhouding met justitie en de magistratuur. Dat blijft altijd het kader.

Sara GOOSSENS: Een justitieassistent bouwt een werkalliantie op met een cliënt en daar vertrekt het. Uit welke context komt die cliënt? Dit is bij iedere cliënt, dader of slachtoffer, verschillend. Wat is uw vangnet? Uit welke situatie kom je? We vertrekken vanuit een aantal levensgebieden zoals woonst, werk en inkomen. Zo zijn er soms een aantal voortrajecten nodig, waar wij ook een unieke positie innemen. De justitiabele vraagt zich af ‘hoe ga ik dat allemaal doen?’ en ‘hoe moet ik dat hier allemaal regelen?’. Dan kan je je niet beperken tot je mandaat maar start je een voortraject. Vanuit die context bouwt de justitieassistent een werkrelatie op, kijkt naar de voorwaarden waar de cliënt mee akkoord is gegaan en hoe ze samen dat traject tot een goed einde kunnen brengen. De eerste finaliteit is natuurlijk dat de cliënt niet recidiveert en dat aan herstel wordt gewerkt. Justitieassistenten doen controle en begeleiding, en net als Vrouw Justitia, houden we die weegschaal in balans. Die balans is constant in beweging, gericht op het gezamenlijk doel met de cliënt.

Jan DE WINTER: Daarbij aansluitend, los van begeleiding en controle, is er nog iets dat voor cliënten zeer vaak speelt, met name de rapportage en hieraan gekoppeld ook de discussie over het beroepsgeheim. Wat mag ik zeggen? Wat is de rol van mijn justitieassistent? En hoe ziet de cliënt dat? Bij de ene cliënt klikt het. Deze cliënt zal van die steun gebruik maken om verder te geraken. Maar een andere cliënt die het moeilijk heeft, zal die justitieassistent mogelijks niet inlichten. Bovendien zie ik in de rapportage nog te veel dat wat goed gaat weinig tot geen aandacht krijgt, terwijl wat fout loopt uitgebreid beschreven wordt.

Sara GOOSSENS: Juist om die reden moeten we in onze rapportage contextualiseren. Ook al worden bepaalde zaken gerapporteerd, wij kaderen dat en blijven de justitiabele ondersteunen. Als er bij ons iets gezegd wordt, moeten wij daarover rapporteren. We moeten daar eerlijk over zijn naar de cliënt. De ene cliënt brengt gemakkelijker iets aan dan de andere,

maar als we hem in een volgend gesprek moeten confronteren met een Proces Verbaal dan wordt dit toch besproken. Wij raden cliënten aan om zoveel mogelijk hun problemen openlijk met ons te bespreken, zodat we er ook iets kunnen mee doen. Begeleiding is een traject van vallen en opstaan.

Renzo VANHIE: Ik denk dat de ene justitieassistent gemakkelijker rapporteert dan de andere. Justitieassistenten werken inderdaad binnen een kader. Ze werken vanuit het maatschappelijk werk. Elke justitieassistent zal uit dat kader datgene pikken waar hij zich het veiligste in voelt. Sommige mensen – dat geldt evenzeer voor maatschappelijk werkers binnen een OCMW – gaan inderdaad veel sterker kijken naar ‘dit zijn de afspraken, kom die na, rapporteren’. Mijn ervaring leert dat de meeste justitieassistenten ook kijken naar de context en gaan zoeken naar een oplossing. Maar veel hangt af van de persoonlijkheid van de justitieassistent. Dé justitieassistent bestaat niet, net als dé maatschappelijk werker. Iedereen werkt op een eigen manier met een cliënt.

Hans DOMINICUS: Of dat nu over een sociaal werker of een justitieassistent gaat, er moet nog altijd de handelingsvrijheid van de professional zijn. Voor de justitieassistent proberen wij het kader heel duidelijk te krijgen en proberen wij de nodige handvaten te voorzien om daarmee om te gaan. Er blijft echter nog altijd de mogelijkheid om op individueel niveau te kijken wat op dit moment de prioriteiten zijn die moeten worden aangepakt. Dat kan inderdaad verschillen van assistent tot assistent, maar ook van justitiabele tot justitiabele. We moeten altijd voor ogen houden: het is geen bandwerk en het is geen checklist die we aflopen. Maar het is echt wel zoeken, binnen een bepaald kader, vanuit een heel duidelijke positionering en met de nodige handvaten.

Katrien SMEETS: Als je rond recidive werkt, is dat op maat werken en is het heel belangrijk dat justitiehuisen met ‘alternatieve gerechtelijke maatregelen’ en ‘gerechtelijk opgelegde hulpverlening’ een hele goede samenwerking hebben, zowel op dossierniveau als naar begeleiding en controle. Ik merk nu dat er een veel betere samenwerking met de justitiehuisen is op het individueel dossierniveau. Een heel belangrijke taak van de justitiehuisen ligt bij de brugfunctie. Wat is de betekenis van die brugfunctie? Bv. bij alternatieve gerechtelijke maatregelen gaat het justitiehuis bepalen hoe deze eruit moeten zien? Of gaat dat in een gelijkwaardigheid van partners bekeken worden? Zullen de justitiehuisen een faciliterende rol opnemen, die de expertise van verschillende partners samenbrengt of gaat dat een sturende, coördinerende, bepalende rol zijn? Ik hoop dat het om de faciliterende rol gaat, met een gelijkwaardige positie en niet dat we gaan werken in ‘onderaanneming van’. Ik hoop dat de samenwerking in een samenwerkend verband en een netwerkmodel kan gebeuren waar de visie samen wordt uitgewerkt.

Sara GOOSSENS: Al te vaak zien we nog dat een standaardpakket van voorwaarden wordt opgelegd, die gelukkig zeer ruim geformuleerd worden. We hebben de handelingsvrijheid om de uitwerking van de voorwaarden op maat van de justitiabele te doen. Tegelijkertijd zouden we vanuit de justitiehuisen de magistratuur beter kunnen ondersteunen in het adviseren bij de voorwaarden. Zo zouden we een rol kunnen vervullen om meer op maat en gericht op doelstellingen, in samenspraak met de hulp- en dienstverlening, input te geven met betrekking tot de voorwaarden. Die voorwaarden zijn ook een houvast voor de justitiabele. Hoe meer deze voorwaarden op maat zijn, hoe meer zij bereid zijn om daaraan te werken.

Hilde DEBOECK: Mensen, ook slachtoffers, zijn eigenlijk wel in staat om in dialoog met daders suggesties te formuleren over wat zij als oplossingen zien. We slagen er nog veel te weinig

in om hen zelf in staat te stellen om aan de magistratuur voorstellen te doen, die veel nauwer aansluiten bij hun noden, bij de hulp en opvolging die zij nodig hebben. Daar zit nog heel wat potentieel. In die zin is het niet de justitieassistent die de pen vasthoudt, maar zijn het de betrokken cliënten zelf die eigenlijk iets te vertellen hebben.

3. De opdracht van de reguliere welzijnsdiensten aan justitiecliënten

Na de staatshervorming verhuizen de bevoegdheden van het federale justitieniveau naar het communautaire niveau. Hierdoor valt te verwachten dat er een sterker appel van de Vlaamse justitiehuizen op de reguliere hulpverlening zal komen. Wat wordt de opdracht van de reguliere hulpverlening voor het justitiecliënteel? Heeft het forensisch welzijnswerk als aparte werkvorm nog een toekomst?

Jan De Winter: Ik denk en hoop niet dat het forensisch welzijnswerk daardoor zal verdwijnen. Er worden wel kansen geboden om naar een nieuw soort welzijn te gaan. Er zullen nieuwe vormen van hulpverlening komen die ook binnen de forensische sector hun belang zullen hebben.

Sara Goossens: Ik zie wel kansen in de overgang naar Vlaanderen omdat we zien dat veel van de justitiabelen – daders of slachtoffers – welzijnsnoden hebben die aan de basis liggen van de gepleegde feiten. Het blijft mijn wens dat iedere justitiabele gewoon de toegang heeft tot de reguliere hulpverlening zoals elke andere burger. Het feit dat het reguliere en het forensisch welzijnswerk onder één koepel komen, kan ervoor zorgen dat er niet naar elkaar wordt gewezen om de verantwoordelijkheid/zorg voor justitiabelen op te nemen. In die zin zou ik geneigd zijn om te stellen dat er geen apart forensisch welzijnswerk meer nodig zal zijn. Maar dit is nog niet voor vandaag. We zien nu nog te veel justitiabelen die uitgesloten worden van de reguliere hulpverlening. Zolang dit gebeurt is er nog een categoriaal aanbod nodig. Neem nu de geïnterneerden. De lat om geïnterneerd te worden wordt nu zo hoog gelegd dat mensen niet meer worden geïnterneerd maar een probatiemaatregel krijgen. Daardoor kunnen zij niet meer in bepaalde forensische residentiële settings terecht. De bezetting zal dalen, wachtlijsten zullen worden weggewerkt,... Maar er zal wel een grote groep mensen in deze maatregel zitten die niet meer kunnen rekenen op de gepaste zorg omdat sommige reguliere voorzieningen hen niet zullen willen opnemen vanwege hun link met justitie.

Jan De Winter: Met dat laatste ben ik het niet helemaal eens. Doordat de forensische en reguliere psychiatrie in hetzelfde huis terechtkomen, zie ik daar voor geïnterneerden net wel kansen. Het inzicht zal snel groeien dat veel ‘gevaarlijke’ geïnterneerden eigenlijk geen wezenlijk andere problematiek hebben dan psychiatrische patiënten die geen misdrijf hebben gepleegd. Door ze in hetzelfde huis te zetten zal de doorstroom naar de reguliere psychiatrie dus net worden vergemakkelijkt. Volgens de meest recente cijfers worden er onder de nieuwe interneringswet trouwens nauwelijks minder interneringen uitgesproken dan vroeger.

Kurt De Backer: Ik vind het wel wat vreemd om het forensisch welzijnswerk als aparte werkvorm te benoemen. Ik heb dat nooit zo beschouwd. Het enige onderscheid dat er kan gemaakt worden is het spanningsveld waarop je binnen een forensische setting werkt. Maar het forensisch welzijnswerk, wat is dat? Is het datgene wat justitieassistenten doen, of wat het centrum algemeen welzijnswerk (CAW) doet? Dat spanningsveld zal ook onder de zesde staatshervorming blijven, maar dat neemt niet weg dat de hulpverlening die aan justitiabelen wordt aangeboden, een regulier aanbod is.

Hans DOMINICUS: Er wordt volgens mij teveel gekeken naar de justitiehuizen en hoe zij zich gaan positioneren in de nieuwe realiteit na de staatshervorming. Wat ik nog niet in de discussie heb gehoord, is hoe de andere partners zich op die positie gaan verhouden? Komt er nog een soort voorhoede binnen het algemeen welzijnswerk of binnen algemene sectoren rond het forensische en in hoeverre verschilt de ene werkvorm dan van een andere? Het is dus niet enkel het justitiehuis dat zich moet herpositioneren, ook de reguliere sectoren daar rond moeten dat doen. De nieuwe positie van de justitiehuizen zal immers ook gevolgen hebben voor de positie van de partners.

Kurt De BACKER: De opdracht van het algemeen welzijnswerk bestaat uit het realiseren van grondrechten en dit prioritair voor de meest kwetsbare doelgroepen. En het is misschien wel een feit dat het CAW zich historisch – gemakshalve – op specifieke doelgroepen heeft georganiseerd én het werken met het justitiecliënteel is mogelijks wat te veel in de gevangenis en te weinig daarbuiten komen te liggen. Maar ik zie die globale opdracht niet direct veranderen met de verschuiving van de justitiehuizen naar Vlaanderen.

Hans DOMINICUS: Dat klopt, maar ik zie in die constellatie toch opportuniteiten om het recht op dienstverlening voor de maatschappelijk meest kwetsbare doelgroepen nog te versterken. Ik merk echter dat de justitiehuizen daar veel sterker op aangesproken worden dan de omringende sectoren, zoals het algemeen welzijnswerk.

Luc STAS: Een versterkt appel op de hulp- en dienstverlening moet volgens mij vooral leiden tot een match tussen vraag en aanbod. Want daar zaten in het verleden vaak tekorten. Ik denk aan het gebrek aan drughulpverlening, onvoldoende aangepast aanbod voor geïnterneerden, de vroegere wachtlijsten voor elektronisch toezicht, enz. Justitie moet dan vaak buiten zijn bevoegdheid treden. Daardoor moeten veel veroordeelden en geïnterneerden te lang in de gevangenis blijven, omdat het aanbod daarbuiten niet beantwoordt aan de noden. Een versterkt appel betekent dan ook dat de hulpverlening een integraal antwoord kan bieden op de aanwezige noden bij de volledige doelgroep.

Dirk BAMELIS: In onze dagelijkse praktijk zien wij dat een opgelegde maatregel of een detentie vaak leidt tot een eerste contact met hulpverlening. Het creëert omstandigheden waarin de persoon met bepaalde vragen wordt geconfronteerd en gaat nadenken over de meerwaarde van hulpverlening. Ik ben ervan overtuigd dat het organiseren van specifieke hulpverlening gericht op justitiabelen nog altijd zijn meerwaarde heeft. Je kan geen maatregel opleggen die enkel ingaat op de gepleegde feiten en het welzijnsluik buiten beschouwing laten of zonder meer afschuiven naar de reguliere hulpverlening. In die zin ben ik ervan overtuigd dat forensische hulpverlening als aparte werkvorm nog altijd noodzakelijk is.

Leo VAN GARSSE: Ik vraag me af of de justitiehuizen vanuit hun nieuwe positie niet bij uitstek het forensisch welzijnswerk van de toekomst zijn? Gaat het in essentie niet over het radicaliseren van die positie ten opzichte van justitie in plaats van over het al dan niet creëren van aparte werkvormen? Zijn de justitiehuizen – nu ze gecommunautariseerd zijn – niet het best geplaatst om mee te bouwen aan, om mee justitie te zijn?

Kurt De BACKER: De huidige personeelsinzet is in de gevangenis via het justitieel welzijnswerk niet gering als je dat vergelijkt met bijv. de personeelsinzet naar de doelgroep mensen in armoede, die het CAW moet bereiken. Het is niet zo dat de CAW's pas actief worden nadat iemand uit detentie wordt ontslagen. Justitieel welzijnswerk werkt binnen het kader van het bredere CAW. Er zijn tal van initiatieven van Justitieel Welzijnswerk om de overgang van

gedetineerden naar een aanbod buiten de muren te begeleiden, bv. naar begeleid wonen. Er worden ook aparte plaatsen voorzien om gedetineerden in de thuislozenzorg op te nemen na detentie. Ik volg dat er tekorten zitten in het aanbod maar ik vind niet die moeten worden toegeschreven aan de CAW's.

Hilde DEBOECK: De discussie wordt nu wat teveel toegespitst op de werkvorm. Voor mij moet het meer gaan over de kritische reflex, die in gans het welzijnslandschap opnieuw sterker moet worden aangewakkerd. Het spanningsveld tussen recht en welzijn moet sterker worden bewaakt. Ik zie dat alles nu onder de noemer welzijn wordt geplaatst én dat welzijn voor alles een oplossing wordt. Ik zie zaken gebeuren waar ik vragen bij heb, zoals bv. in de *Family Justice Centers*. Vragen over rechtswaarborgen, over recht op inspraak, enz. Ik hoop dat de toekomst voor het forensische welzijnswerk – en de functie van Panopticon – erin blijft bestaan die visie van waaruit dat ieder in zijn eigen werkveld werkt aan zijn deelopdracht, aan te scherpen. Ik denk dat veel sectoren dat kwijt zijn en eerder in een uitvoeringsmodus zitten. Er wordt nog veel te weinig stilgestaan bij de vraag 'waarom doen we dit nu eigenlijk?'

Liesbeth NAESSENS: Die kritische kijk op de eigen functie vind ik ook belangrijk. Ook over de noden en problemen die ten grondslag liggen aan criminaliteit, hoor ik tot nu toe weinig. Wat zorgt ervoor dat mensen in zo'n situaties terechtkomen? Dat gaat ook over ongelijkheid en onrechtvaardigheid en daarover hoor ik weinig in dit debat.

Wilfried MEYVIS: Wat die 'onderontwikkelde' kritische functie van het welzijnswerk betreft, ik denk dat er bij justitieassistenten en justitiële hulpverleners zeer veel kritische bedenkingen te rapen zijn. Maar zij zitten ondergesneeuwd onder de *caseload*. Ze beschikken echter over heel veel kennis en ervaring over het functioneren en disfunctioneren van maatschappelijke voorzieningen en hoe mensen in die voorzieningen terechtkomen. Er is geen ruimte, systeem of werkwijze om die kennis te ontsluiten. Ik kijk dan naar de opleiding van maatschappelijk werk, naar universiteiten, ik kijk naar het management van justitiehuisen, van het welzijnswerk, naar steunpunten, enz. Die moeten daar iets mee doen. Hoe wegen het welzijnswerk en de justitiehuisen nu op de opmaak van een nieuw strafwetboek met nieuwe strafbepaling en nieuwe straffen. Waar zitten ze?

Johan BOXSTAENS: Zowel in de bachelor- als de masteropleiding hebben wij de mond vol van die structurele en kritische reflex. Wij houden studenten voortdurend voor dat ze niet alleen maar aan de slag moeten gaan met mensen, maar ook kritisch moeten nadenken over de samenleving en hun bijdrage daaraan. Dat het niet alleen gaat over het realiseren van sociale grondrechten op individueel niveau, maar ook op macroniveau. Dan stel je vast dat daar heel weinig handelingskader achter zit. Dat het heel moeilijk is om dat te realiseren in de praktijk. Bovendien, het sociaal werk is zo versnipperd dat dat heel moeilijk is om een overstijgend antwoord op die vraag te vinden.

Leo VAN GARSE: In dit gesprek mis ik de evidente vraag naar de band van forensisch welzijnswerk met de strafrechtelijke procedure als zodanig. Moeten we niet – vanuit onderwijs en opleiding, maar evengoed vanuit wetenschappelijk onderzoek, de casuïstiek en de dagelijkse praktijk – meewerken aan het realiseren van een plaats van welzijnswerk als element binnen de gerechtelijke procedure? Een procedure waarin vastligt dat de hulpverlening gehoord, desnoods zelfs gedagvaard wordt, om uit te leggen of deze persoon of dat slachtoffer op het stuk van welzijnsbevordering wel tot zijn recht gekomen is of in de toekomst beter kan komen? In het verleden was vaak het argument dat de welzijnswerker hiertoe vanuit de

opleiding tot hulpverlener doorgaans onvoldoende voorbereid is. Maar blijft dat argument op termijn verdedigbaar binnen het toch specifieke kader van het forensisch welzijnswerk?

Wilfried MEYVIS: Er zijn mooie ontwikkelingen in dat kader, zoals de strafuitvoeringsrechtbank, de probatiecommissie, waar de cliënten aanwezig zijn, gehoord worden, hun voorstellen kunnen formuleren over hun reclasseringsplan en hun toekomstplan.

Jan De WINTER: Voor een advocaat is het een gemis dat de justitieassistent niet aanwezig is op een zitting om in gesprek te gaan over de inhoud van diens verslag. Als je moet afgaan op informatie uit een verslag waar je vragen bij hebt, dan zou je daarover met de justitieassistent in gesprek moeten kunnen gaan. Wijzelf – maar ook de Kamer voor de Bescherming van de Maatschappij (KBM) of de strafuitvoeringsrechtbank (SURB) – moeten het met deze beperkte informatie doen. Enkel op basis van een verslag is het heel moeilijk om een concreet hulpverleningsvoorstel uit te werken. De justitieassistent zou dat verslag moeten komen verdedigen of toelichten, zodat we daarover in debat kunnen gaan. Op die manier is hij/zij niet betrokken bij de rechtzitting *an sich*, maar wel om de onmondige justitiabele een stem te geven. Dit soms tegen de voorziening in waar iemand verblijft. Om ervoor te pleiten die persoon kansen te geven die ze anders niet zouden krijgen.

Renzo VANHIE: In de drugbehandelingskamer wordt het als een meerwaarde gezien dat hulpverleners aanwezig zijn en voor hun cliënt kunnen spreken.

Jan De WINTER: Een hulpverlener kan uitleggen wat de valkuilen zijn. Voor een rechter kan dat een meerwaarde zijn in functie van de beslissing die hij moet nemen. Het verschilt wel van rechter tot rechter in hoeverre zij daarmee rekening willen houden, dan wel de wet als enige maatstaf nemen.

4. Nog even over de toekomst van het forensisch welzijnswerk

Het volgende deel van de ronde tafel zoomde in op de toekomst van het forensisch welzijnswerk. Blijft forensisch welzijnswerk *an sich* bestaan? En onder welke vorm zou dit dan zijn? Hoe zou het forensische welzijnswerk zich dan verhouden tot de strafrechtelijke actoren én ten aanzien van het brede, meer algemene welzijnslandschap?

Katrien SMEETS: Dat het forensisch welzijnswerk de volgende jaren helemaal zou opgaan in de diensten van de Vlaamse Gemeenschap zou ik betreuren. Natuurlijk moet er een solide aansluiting zijn met allerlei andere welzijnsgerichte diensten, maar anderzijds moet er bij het forensisch welzijnswerk toch ook altijd die focus zijn op het delict en op de gevolgen ervan voor alle betrokkenen. Dat maakt het forensisch welzijnswerk toch nog altijd specifiek.

Kurt De BACKER: Natuurlijk wordt ook in het kader van justitieel welzijnswerk over het delict gesproken, maar dan vooral op aangeven van de cliënt. Dit is echter geen vast gegeven. In de begeleiding staan de grondrechten en het welzijn van het individu centraal.

Sara GOOSSENS: Voor de justitiehuisen varieert dit naargelang de casus. Als wij een doorverwijzing doen naar een specifieke vorm van hulp, dan is dat soms wél met de uitdrukkelijke verwachting dat daarin ook rond het delict zal worden gewerkt. Maar anderzijds kan ook de justitieassistent doorverwijzen met een doelstelling die veeleer de persoonlijke problematiek van de dader, dan het delict betreft. Eigenlijk verwachten we dezelfde soepelheid van

de kant van de hulpverlening. Een weigering vanwege hulpverleners om zich open te stellen voor cliënten omdat ze onder een justitiemandaat vallen, dat kan bij ons op weinig begrip rekenen.

Luc STAS: Als voormalig gevangenisdirecteur zie ik forensisch welzijnswerk als een breed begrip. In zekere zin kunnen ook penitentiair beambten, zoals ook de experts van de PSD aan welzijnswerk doen. Alles komt neer op de houding die men aanneemt, waarin eigenlijk altijd een zorgcomponent aanwezig moet zijn. De gedetineerde is immers een burger die aan de zorg van deze diensten is toevertrouwd! De verkaveling van de mandaten, zoals die met de diverse stappen in de staats hervorming heeft plaatsgevonden, heeft wantrouwen gezaaid aangaande die zorgfunctie van het justitiepersoneel. Dit betreurt ik ten zeerste. Het gelaat van justitie wordt altijd bepaald door mensen. In de praktijk hangt het af van de persoon in kwestie, waarbij de ene eerder een autoritaire houding aanneemt en de andere werkelijk voor gedetineerden een authentiek vertrouwenspersoon kan zijn.

Dirk BAMELIS: Wij krijgen signalen dat de toekomstige opdrachtingschrijving onder het nieuwe decreet justitiehuisen opnieuw dreigt verengd te worden, waarbij het accent zal verschuiven van begeleiding naar vorming en training. Hierover leeft actueel bezorgdheid. Je riskeert immers voorbij te gaan aan het verhaal van de persoon die voor je zit. Het forensisch welzijnswerk, door wie ook uitgevoerd, moet de mogelijkheid behouden om, desnoods ondanks het mandaat, toch ook nog aan 'algemeen welzijnswerk' te doen. Een ruime opvatting van het begrip forensisch welzijnswerk zet hiertoe de deur open, zeker nu alles samenvalt onder de verantwoordelijkheid van dezelfde Vlaamse overheid.

Wilfried MEYVIS: Inderdaad, dat zijn dingen waarover in de toekomst tussen de diensten, die allen door Vlaanderen worden gesubsidieerd, dan grondig moet worden onderhandeld. Het 'statuut' kan onderling nogal eens verschillen. Zo is het aantal uren vorming vaak opgelegd door de rechter.

Katrien SMEETS: Het lijkt me in elk geval beter dat justitiehuisen en welzijnswerk hierover samen tot een gezamenlijke visie te komen, eerder dan speelbal te zijn van externe verwachtingen.

Hans DOMINICUS: Voor dit gezamenlijk denkproces valt veel te zeggen. Een tijdschrift als Panopticon kan hiervoor een boeiend forum zijn. Anderzijds blijft het mijn overtuiging dat deze kwestie ook op beleidsniveau radicaal moet worden opengetrokken. De vraag is niet hoe we als diensten tot een vlotte samenwerking kunnen komen, maar veeleer: wat willen we als overheid als aanbod neerzetten met welke doelstelling? Het antwoord ontsnapt niet aan budgettaire consequenties, die maar beter meteen mee in rekening worden gebracht. Hierbij moet gestreefd worden naar efficiëntie, minder in het kader van *service-management*, dan in verband met het bereiken van onze doelstellingen ten aanzien van justitiabelen. Natuurlijk wordt hierover ook vandaag al nagedacht. Maar in het debat wordt doorgaans uitgegaan van de bestaande situatie en van de bestaande diensten. Je krijgt dan telkens partiële (subsidiërings)overeenkomsten, meestal met een tijdelijk karakter. Maar over de grond van de zaak, die een intersectorale benadering vraagt, wordt doorgaans heengestapt. Toch dringen zich hierin keuzes op, onder meer aangaande een consequent en doelgericht (her)verdelen van de beschikbare middelen. Dit gaat veel verder dan het projectmatige denken waaraan we gewend zijn. De staats hervorming duwt justitie sinds kort weer wat in een afgezonderd vakje, wat de oefening waarvoor ik pleit actueel misschien weer iets moeilijker heeft gemaakt.

In deze ronde tafel krijgen heel wat vragen over het forensisch welzijnswerk en de strafrechtsbedeling een begin van antwoord. Tegelijkertijd blijft het onduidelijk wat het forensisch welzijnswerk in de toekomst zou moeten of zou kunnen zijn. De maatschappelijke reactie op een misdrijf, zowel vanuit justitie als welzijn, blijft ook na de staats hervorming balanceren tussen een verscheidenheid aan ratio's en belangen. Het spanningsveld dat inherent aanwezig is, tussen een 'welzijnsbenadering' en een 'justitiële' benadering van sociale problemen, blijft een actueel topic. Het forensisch welzijnswerk bevindt zich op het snijvlak van twee domeinen, nl. het welzijnswerk en justitie. Praktijkwerkers ervaren dagelijks het spanningsveld tussen deze twee krachtvelden. Toekomstige ontwikkelingen zullen veel verduidelijken maar dragen vooral de belofte in zich nieuwe vragen op te roepen. De praktijk is complex en gelaagd. De deelredactie neemt zich voor de discussie hierover verder op te volgen, blijvend aandacht te hebben voor het spanningsveld tussen hulp en recht en dit een forum te geven binnen het tijdschrift Panopticon.